

3. Уголовное право зарубежных стран. Общая часть / под ред. И. Д. Козочкина. — М. : Омега-Л, 2003. — 576 с (дата звернення: 04.12.2023)

4. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англии, США, Франции, Германии, Японии). Сборник законодательных материалов / под ред. И. Д. Козочкина. — М. : Зерцало, 1999. — 352 с (дата звернення: 04.12.2023)

Лазарєв В. О.

директор ННІ права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

**ОСОБЛИВОСТІ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ
У ЗВ'ЯЗКУ З ОБМІНОМ ЗАСУДЖЕНОГО
ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО**

Питання тримання та обміну військовополонених у зв'язку із повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України є актуальним у нас час, про що свідчать законодавчі зміни в частині доповнення Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України. Так, 19 серпня 2022 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-ІХ від 28.07.2022 року [1], у зв'язку з чим було доповнено Кримінальний кодекс (далі – КК) статтею 84-1, якою регламентовано особливості звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого [2]. Така новела спричинила низку аспектів, які потребують доктринального обґрунтування, адже питання причетності військового до вчинення злочинів та притягнення його до відповідальності відіграє принципове значення для обміну. Відповідно до цього обмін може бути проведено за таких умов:

- рішення про звільнення може бути прийняте лише за наявності згоди уповноваженого органу на передачу засудженої особи для обміну як військовополоненого;

- такий вид звільнення можливий виключно за письмовою згодою засудженого на проведення зазначеного обміну;

- у разі зриву обміну судом приймається рішення про направлення особи для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

Принагідно зауважити, що діяльність військових формувань, які боронять нашу країну, спричинило формування обмінного фонду, а саме десятки російських військових, правовий статус яких визначається ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. [3] та ст. 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [4]. Так, комбатантом є особа, яка входить до складу збройних сил держави (організованих збройних формувань, що перебувають під командуванням осіб, відповідальних перед цією державою за дії своїх підлеглих) і які мають право брати участь у воєнних діях. Водночас військовополоненим може бути і некомбатант – особа, яка входить до складу збройних сил держави (організованих збройних формувань, що перебувають під командуванням осіб, відповідальних перед цією державою за дії своїх підлеглих) і які не воюють, зокрема медичний і духовний персонал, інтенданти, військові кореспонденти, юристи.

З огляду на це особливу увагу слід приділити особам, які користуються імунітетом комбатанта. Якщо військовополонені не підозрюються у скоєнні воєнних злочинів, вони не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Відзначимо, що ні жодною Женевською конвенцією і додатковими протоколами не передбачено заборони щодо проведення обміну під час збройного конфлікту. Проте це стосується лише військовополонених, які не є фігурантами кримінальних проваджень за серйозні порушення міжнародного гуманітарного права. Водночас процесуалісти зазначають, що у Женевській конвенції (III) не передбачена репатріація для військовополонених, які утримуються під вартою у зв'язку із судовим переслідуванням або засудженням, до закінчення судового процесу або завершення покарання, а у вищезазначеній статті Кримінального кодексу України не йдеться про репатріацію, а саме про обмін.

З аналізу ст. 84-1 КК випливає, що під обмін може підпадати досить широке коло осіб, тобто іноземці, особи без громадянства, громадяни України. Однак ця стаття передбачає саме обмін, а не екстрадицію; аргументувати це можна наявністю письмової згоди засудженої особи на проведення таких дій. Водночас положення ст. 84-1 КК поширюється не у всіх випадках, а саме на осіб, яких не було засуджено [2]. У зв'язку з цим військовополонених, враховуючи їх особливе становище, навіть утримують у спеціальних установах – таборах для військовополонених. З приводу Державної кримінально-виконавчої служби України, то вони можуть утримуватись там тимчасово у зв'язку з неможливістю доставляння військовополонених безпосередньо до табору.

Окрім цього, ця стаття не обмежує коло злочинів, за вчинення яких особу засуджено. До таких діянь належать міжнародні злочини та інші кримінально карані діяння. Проте така перспектива не зменшує гостроти проблеми безкарності тих, хто вчинив міжнародні злочини. У цьому випадку

необхідно враховувати принцип пропорційності.

Беручи вищевикладене до уваги, зауважимо, що пом'якшення кримінальної відповідальності особам, засудженим за міжнародні злочини, не є загальним правилом. Це стосується і звільнення від відбування покарання. Однак, як зазначають зарубіжні дослідники міжнародної кримінальної відповідальності, такі внутрішньодержавні правові інструменти можуть бути передбачені в перехідний період відповідно до соціально-політичних цілей суспільства. Ми погоджуємося з думкою, що при застосуванні пільги, передбаченої ст. 84-1 Кримінального кодексу, держава переслідує важливі цілі, що відповідають суспільним потребам. Але при цьому, на жаль, нехтуються права жертв злочинів [5, с. 140-141].

Питання обміну військовополоненими-іноземцями також є особливим, оскільки вони мають громадянство інших країн, хоча вони є добровольцями. Ніде не вказано, хто ініціював повернення іноземних військовослужбовців – Україна чи країна, де офіційно зареєстровано 78 осіб. Але якщо взяти до уваги обмін десяти іноземних громадян (двох громадян США, п'яти громадян Великої Британії, одного громадянина Марокко, одного громадянина Швеції та одного громадянина Хорватії), то бачимо, що це відбувається досить рідко. У цьому випадку третя сторона виступає безпосередньо як посередник [6].

Ще одним цікавим аспектом обміну є підтвердження наявності тих чи інших осіб. Теоретично список військовополонених складає Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими, але в росії офіційно відповідає Міністерство оборони через Міжнародний комітет Червоного Хреста. На практиці при обміні не уточнюється, які саме особи підлягають звільненню з-поміж військовополонених. Це було підтверджено у відповіді представника Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, який зазначив, що наявність або відсутність підтвердження від Міністерства оборони рф про те, що військовослужбовець є військовополоненим, безпосередньо не впливає на процедуру обміну, оскільки навіть "офіційно померлі особи" будуть повернуті [7]. Вищезазначене свідчить про те, що теоретично існує офіційний портал для внесення інформації про зниклих безвісти, але на практиці ця інформація не використовується, оскільки немає офіційного підтвердження від іншої сторони. Водночас українською стороною готується обмін «всіх на всіх», якого ще не було у світі саме під час воєнного конфлікту, про що зазначає начальник Головного управління розвідки Міністерства оборони України Кирило Буданов. Однак якщо й мета буде досягнута, етап обміну буде поступовим і тривалим у зв'язку із значною кількістю не тільки українських військовослужбовців, але і цивільних осіб. Між іншим, чинного положення, яке стосується обміну цивільного населення, в Україні не існує. Тому звертаючись до приписів міжнародного гуманітарного права під цивільним населенням слід розуміти осіб, які не є членами збройних формувань і прямо не беруть участі у бойових діях, обмін яких повинен відбуватись без різних

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО, КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ДОМОВЛЕНОСТЕЙ. З огляду на це обмін цивільними особами є складною і нерегульованою процедурою [7].

Підсумовуючи викладене, можна зробити такий висновок, що зараз триває розробка ефективного правового механізму обміну військовополонених. Чинним Кримінальним кодексом України передбачено окремий вид звільнення від відбування покарання до осіб, що мають специфічний правовий статус – засудженого військовополоненого або особи, прірівняної до нього. Вбачається, що удосконалення та розвиток цього складного політико-правового явища є першочерговим на порядку денному, яке потребує подальшого наукового дослідження та внесення відповідних змін до чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» № 2472-IX від 28.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>.
2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (із змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n3862> (дата звернення: 26.10.22).
3. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
4. . Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
5. Орловська, Н. А. (2022). Актуальні питання ст. 84-1 кк в контексті обміну військовополонених.
6. Бережанський І. «Ми врятували їм життя»: Зеленський повідомив про 10 іноземців, які повернулися з російського полону. ТСН.ua. URL: <http://surl.li/hmdhi>.
7. Ukrinform. Для обміну не є обов'язковим підтвердження полону від російської сторони – Коордштаб. Укрінформ – актуальні новини України та світу. URL: <http://surl.li/hmdhp>.

Лисенко В. В.

(Державний податковий університет)

ПРОБЛЕМИ ДОКАЗУВАННЯ ЗБУТУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ, ПСИХОТРОПНИХ РЕЧОВИН

Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, відповідальність за вчинення якого передбачена ст. 307 КК України, є серйозною загрозою не лише для України, а й також для всього цивілізованого світу. Такі кримінальні правопорушення спричиняють шкоду здоров'ю населення, впливають на економічну та політичну складову